

МІНІМІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАГРОЗ ЛЮДИНИ ЗАСОБАМИ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ

Проаналізовано поняття інформаційної безпеки та напрями дослідження її теорії й практики: інформаційно-психологічна безпека і захист інформації. Визначено фактори, що обумовлюють проблему інформаційно-психологічної безпеки. Показано, що протистояти засобам небезпечного інформаційного впливу на психіку людей і суспільну свідомість може особа, в якій розвинена культура безпеки. Важливу роль при цьому грає така її складова як комунікативна культура. Визначено основні засади культури безпечної комунікації.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційний вплив, культура безпеки, комунікативна культура, інформаційні загрози.

Проанализировано понятие информационной безопасности и направления исследования её теории и практики: информационно-психологическая безопасность и защита информации. Определены факторы, обуславливающие проблему информационно-психологической безопасности. Показано, что противостоят средствам опасного информационного влияния на психику людей и общественное сознание может особа, у которой развита культура безопасности. Важную роль при этом играет такая её составляющая как коммуникативная культура. Определены общие основы культуры безопасной коммуникации.

Ключевые слова: информационная безопасность, информационное влияние, культура безопасности, коммуникативная культура, информационные угрозы.

The notion of information security and directions of research it's theory and practice have analyzed: information-psychological security and data protection. The factors that contribute to the problem of information-psychological security have defined. It is shown that person, in which developed safety culture, can resist dangerous means of information influence on the psyche of the people and social consciousness. An important role of safety culture plays communicative culture. The basic principles of safety culture communication have defined.

Keywords: information security, information influence, safety culture, communicative culture, information threats.

Вступ. Однією з найважливіших умов безпечного життя і діяльності людини є постійний інформаційний зв'язок з навколишнім світом і соціальним середовищем, де вона діє як активний соціальний суб'єкт. Для реалізації власної соціальної поведінки в суспільстві особистість потребує постійного припливу інформації. Припинення інформаційного зв'язку може викликати в індивідуума різні психічні аномалії аж до психічних захворювань. Більш того, на нього

значно впливають не тільки постійний інформаційний контакт із навколишнім соціальним середовищем або його відсутність, але й кількість, обсяг, зміст і структура вихідної інформації, що й переробляється [2]. Необхідну інформацію людина одержує із власного досвіду, особистого спілкування, а також різноманітних джерел інформації (книг, радіо, телебачення, Internet, журналів, газет й інших джерел знаково-символьного характеру). Причому закономірністю суспільного розвитку є переважне й різке збільшення частки інформації, одержуваної з інформаційних джерел, ніж з безпосереднього досвіду й особистого спілкування [3].

Постановка проблеми. Інформаційний вплив на психіку людей в інформаційно-комунікаційних ситуаціях виявляється протягом практично всього їхнього життя, причому, не завжди він є позитивним. Можна вести мову про інформаційні загрози, знаходити локальні рішення виниклих на даному підґрунті проблем, але уберегти людство від їхніх можливих наслідків досить важко, а іноді й неможливо [3]. Важливе місце в цій області належить культурі безпечної комунікації, оскільки коли йдеться про інформаційні загрози, в першу чергу, мають на увазі звичайні конфліктні ситуації, в яких людина агресивно підбурена до іншого індивіда, соціальної групи, суспільства у своїх особистих, часто корисливих цілях. Іншими словами в основі будь-якої інформаційної загрози – знищення певної інформації, приховання фінансової діяльності, крадіжка, – знаходиться стандартний злочин, тільки більш витончений, спричинений технологічним прогресом. На даному етапі людська діяльність із усіма наслідками (і з негативним проявом теж) переходить в інформаційне середовище. Цей інформаційний простір працює за тими ж правилами і законами, що й звичайне, повсякденне життя людини. Індивід повністю переносить свої переживання, характер і стиль поведінки із природньої реальності в штучну. Так само вибудовуються і відносини - ті ж прагнення та причини конфліктів, які кореняться в примітивних почуттях людини, наприклад, заздрість - одна з найголовніших причин ворожості між людьми, що не мають безпосередніх стосунків й тим більш, якщо вони є [8].

Щоб запобігти й зупинити інформаційні загрози та їхні наслідки потрібно відмовитися від самого інформаційного простору, що в принципі неможливо. Особа крокує власним шляхом розвитку й це необхідний етап, у якому вона може рухатися підкоряючись ірраціональному натхненню, просуваючись завдяки своєму розуму й ігноруючи «common sense». Пошуки раціональних варіантів розв'язання цих проблем тільки поглиблюють загальний стан і не слід очікувати бажаного результату, оскільки їхні причини знаходяться у сфері людської природи, свідомих і несвідомих актах її волі та ірраціональності властивостей душі.

Мета роботи полягає у визначенні небезпечних впливів на людину і суспільство сучасних інформаційних загроз і обґрунтуванні застосування необхідних заходів їхньої мінімізації, що належать до культури безпеки і, безпосередньо, її складової – комунікативної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження впливів на людину і суспільство сучасних інформаційних загроз, визначення їхньої генези і обґрунтування заходів щодо мінімізації впливу постійно переймаються відомі вчені науковці та педагоги, як в Україні, так і закордоном. Відомі праці В. М. Бебіка, В. Г. Грачова, О. А. Гулевича, А. Н. Занковського, М. Кастельса, В. М. Кузнецова, Ч. Кулі, Дж. Міда, Ю. Хабермаса, Т. Шеллінга та ін. [1-8]. Результати аналізу їхніх робіт підтверджують, що у сучасному суспільстві від стану інформаційної безпеки в державі значним чином залежить рівень соціальної, політичної, економічної й інших видів безпеки.

У теорії й практиці інформаційної безпеки виокремлюють два напрями: інформаційно-психологічну безпеку та захист інформації [2]. Інформаційно-психологічна безпека створює умови для забезпечення психічного здоров'я окремої особистості й населення країни в цілому, надійного функціонування державних і суспільних інститутів, а також формування індивідуальної, групової та загальної свідомості, спрямованих на прогресивний розвиток суспільства. Відповідно до захисту інформації акцент надається стану захищеності інформаційного середовища, захисту інформації в технічному

плані (технічні системи, використовувані для збору, обробки й розподілу інформації), що і є діяльністю щодо запобігання витоку інформації.

Викладення основного матеріалу. Стан людини, у якому особистості не може бути завдано істотний збиток через вплив на власний інформаційний простір, є інформаційною безпекою. У процесі інформатизації людства особа опинилася інформаційно відкритою. За наявності бажання та відповідних засобів будь-яка наявна інформація про конкретну особистість може стати доступною широкому загалу та бути використаною у власних цілях іншою особою чи їхньою групою. Зауважимо, що тільки незначна частина суспільства здатна запобігти небажаному доступу сторонніх до власної інформації. Більшість людей такої можливості не мають і залишаються незахищеними [5].

Загрозами інформаційної інфраструктурі можуть бути:

- порушення адресності та своєчасності інформаційного обміну, протизаконне збирання та використання інформації;
- навмисне порушення технології обробки інформації;
- впровадження в апаратні та програмні вироби компонентів, які реалізують функції, не передбачені в документації на таку продукцію;
- розробка та поширення програм, що порушують безпечне функціонування інформаційних і інформаційно-телекомунікаційних систем, у тому числі й захисту інформації;
- перехоплення інформації в технічних каналах, її витік, що виникає при роботі технічних засобів її обробки, передачі та зберігання;
- знищення, пошкодження, руйнування або розкрадання носіїв інформації;
- перехоплення, дешифрування й нав'язування хибної інформації в мережах передачі даних, лініях зв'язку й системах масової інформації тощо.

Коли йдеться про безпеку особистості в інформаційному просторі, окрім поняття «загроза» часто використовується термін «примус». Як правило, він визначає фізичне насильство над особистістю. У той же час можна й потрібно вести мову про насильство над особистістю в сфері політичного життя, у духовній сфері тощо. Змістовно загроза - це можлива (потенційна) небезпека, а

наси́льство – її фактична реалізація, примусовий вплив, тобто інформаційний, на особистість. Тому, особливу актуальність здобуває проблема інформаційно-психологічної безпеки, що обумовлено багатьма факторами. З одного боку, це складні, часом суперечливі та негативні процеси в політичній, соціально-економічній і духовній сферах, що сьогодні відбуваються в Україні. До таких належать:

- становлення в країні нової державності;
- труднощі повного переходу до ринкової економіки;
- деформація системи норм, настанов і цінностей;
- зниження рівня життя та зростання безробіття;
- розшарування суспільства на багатих і бідних і погіршення відносин між людьми;
- зміна геополітичної обстановки;
- падіння престижу та ослаблення найважливіших соціокультурних інститутів держави - науки, освіти, виховання (у тому числі фізичного й психологічного) і культури.

З іншого боку, це значне зростання ефективності засобів небезпечного інформаційного впливу на психіку людей і суспільну свідомість. Сучасні інформаційні технології та засоби дозволяють керувати інформаційною взаємодією людей, суспільною свідомістю й контролювати їх. Зокрема, це потенційні можливості підслухувати всі переговори, здійснювати контроль над листуванням, створювати й протиправно використовувати комп'ютерні бази конфіденційних даних про персоналії, здійснювати прихований інформаційний вплив на психіку людей тощо. Усе це, природно, може знизити стійкість психіки особистості до різних інформаційних впливів. Що до можливості протистояння таким впливам, то вона забезпечується завдяки наявності в особи розвиненої культури безпеки. Остання, є інтегральною якістю особистості, що визначає її спрямованість на розвиток потреби в безпеці на основі сукупності професійних і специфічних знань, постійного вдосконалювання вмінь і навичок безпечної реалізації професійної та суспільної діяльності. І, особливо, такої

складової, як комунікативна культура, котру розуміють, як здатність особи встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми на основі внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікативної дії у ситуаціях міжособистісного спілкування [4].

Для культури безпечної комунікації характерною є нормативність, яка визначає умови взаємодії людей в певному суспільстві, у конкретній ситуації. Поряд із зовнішньою характеристикою комунікативної діяльності існує її внутрішня, психологічна характеристика. Вона відбивається у репрезентативності цього процесу – соціальної та індивідуально-психологічної. Соціальна репрезентативність комунікативної діяльності означає, що вона може виявлятися тільки за конкретним приводом, у конкретній реальній ситуації. Індивідуально-особистісна – проявляється у відбитті індивідуально-особистісних особливостей тих, хто спілкується.

Комунікація як процес представляє різновид соціальної дії, спрямованої на обмін інформацією між людьми. Комунікативна дія відрізняється від інших типів соціальних дій тим, що її орієнтовано з урахуванням діючих в суспільстві норм комунікації. Існують два підходи до комунікативної дії:

- технологічний, що розглядає комунікацію як просту сукупність засобів і методів передання інформації, якими володіє суспільство;
- феноменолого-розуміючий, представлений концепціями А. Шюца та Ю. Хабермаса і фокусує увагу на взаємному розумінні суб'єктів комунікації як цілі, так і основи всього процесу [7].

Основа соціальної комунікації полягає у здатності, ставлячи себе на місце іншого, передбачити його рольову поведінку й відповідним чином орієнтувати свою [6]. Комунікативні навички розбудовуються з уроджених біопсихічних задатків у грі. У комунікації перетинається індивідуальне й соціальне, вона представляє собою осередок інтеракції. Це пояснюється тим, що в ході комунікації виробляються й шліфуються уявлення людей про одне одного та про суспільство, у якому вони живуть. Такі уявлення становлять «соціальну свідомість» індивіда, що пов'язує його з суспільством. Символічний

інтеракціонізм спирається на праці американських соціологів Джорджа Міда (1863-1931) и Чарлза Кулі (1864-1929). Комунікативна компетентність особистості містить наступні складові:

- здатність надавати соціально-психологічний прогноз комунікативної ситуації, в якій мають відбутися комунікативні дії;
- можливість програмувати соціально-психологічно комунікативний процес, спираючись на специфіку ситуації;
- навички здійснювати соціально-психологічне управління процесами порозуміння в комунікативній ситуації.

Опанування засад комунікативної культури припускає, крім того, розвиток, як мінімум, трьох груп умінь. I група умінь – комунікаційні або мовні: уміння ясно і чітко викладати думки, переконувати, аргументувати, будувати докази, виносити судження, аналізувати висловлювання. II група – уміння сприйняття (перцептивні): слухати і чути (вірно інтерпретувати інформацію, у тому числі і невербальну (міміку, пози і жести), розуміти підтексти тощо), зрозуміти почуття і настрій іншої людини (здатність до емпатії, дотримання такту, співпереживання), аналізувати (здатність до рефлексії та саморефлексії). III група – уміння взаємодії у процесі спілкування (інтерактивні): вести бесіду, переговори, обговорення, ввічливо висловлювати думки, ставити запитання, повести за собою, сформулювати вимоги, спілкуватися у конфліктних ситуаціях, керувати своєю поведінкою у спілкуванні.

На рівні суспільства комунікація здійснюється в рамках прийнятих законів спілкування, більш-менш формалізованих правил, конвенцій, вдач і звичок, а також у рамках національної мови й традицій.

Висновок. Проблема інформаційної безпеки нині набуває в Україні особливого значення. Інтенсивно розвиваються міжнародні та міжособистісні зв'язки з різними країнами світу. З огляду на це визначальною для нашого суспільства стає опанування комунікативною компетентністю як на офіційному, діловому, так і на побутовому рівнях. Тому, сьогодні йому важливо прагнути до розв'язання проблем мінімізації негативних інформаційне

комунікативних впливів, за умов розвитку комунікативної культури, формування у молоді її елементів відповідно до потреб часу, в надбаному досвіді та духовно-творчому потенціалі українського народу.

Література

1. Бебик В.М. Информационно-коммуникационный менеджмент в глобальном обществе: психология, технологии, техника публичных отношений: монография. – К.: МАУП, 2005.- 440 с.
2. Грачев В.Г. Информационно-психологическая безопасность личности: Состояние и возможности психологической защиты. М., 1998. 125 с.
3. Гулевич О.А. Психология коммуникации.— М.: Московский психолого-социальный институт, 2007.— 384 с.
4. Занковский А.Н. Психология деловых отношений: Учебно-методический комплекс. - М.: Изд. центр ЕОАИ, 2008. - 384 с.
5. Кастельс, М. Информационная эпоха, общество и культура. _ М. 2000. -С. 327-339.
6. Кузнецов В.Н. Теория компромисса. -М.: Изд-во «Книга и бизнес», 2010. - 588 с.
7. Хабермас Ю. Будущее человеческой природы: Пер. с нем. М., 2002. -143с.
8. Шеллинг Т. Стратегия конфликта. М., 2007. 366 с.